

Emilie Vool

Ühe võõrfiloloogi meenutusi
tudengipäevist Tartu ülikooliaas-
tai 1929 - 1933 ja didaktilis-
metoodilises seminaris aastail
1935 - 1936

PEM 11158
KV85

Emilie Vool

ÜHE VÕÕRFILOLOOGI MEENUTUSI TUDENGIPÄEVIST

TARTU ÜLIKOOLIAASTAIL

1929 - 1933

JA DIDAKTILIS-METOODILISES SEMINARIS AASTAIL

1935 - 1936

1. ESIMENE AASTA ÜLIKOO LIS

1929. aasta septembris sai minust Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna üliõpilane. Olin sama aasta kevadel lõpetanud Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi, tunnistusega cum laude. Tollal ülikoolis sisseastumiseksameid ei olnud ning vastu võeti kõiki, kes gümnaasiumi olid lõpetanud, olgu hinded head või rahuldavad. Ülikooli rektor professor Juhan Köpp ulatas mulle immatrikulatsioonil ülikooli aulas matrikli ehk õpinguteraamatu numbriga 10004.

Filosoofiateaduskonna õppeplaani kuulusid humanitaarained - filosoofia, psühholoogia, loogika, keeled, kirjandus, rahvaluule, ajalugu, kunstiajalugu, etnograafia, pedagoogika ja bibliograafia. Iga õppeainet oli võimalik õppida kolmes kontsentrisk; kõige väiksema ulatusega kontsenter kandis nimetust approbatur ehk alamaste ning see andis lõpudiplomi arvestuses 1 punkti. Cum laude approbatur ehk keskaste oli õppeainete keskmine kontsenter, mis andis arvestuses 2 punkti ning laudatur ehk ülemaste oli õppeainete suurim ulatus, kõrgeim kontsenter, mille eest arvestati 3 punkti. Õpetajakutse taotlemiseks tuli õppeained nii valida, et punktide kogusumma oli vähemalt 7, kusjuures kutse sai ainult nendes ainetes, mida õpiti vähemalt keskastme, s.o. 2 punkti ulatuses, Magistrikraadi saamiseks pidi punktide summa olema vähemalt 8. Nii-suguse informatsiooni sain ülikooli astumisel, tõenäoliselt sekretariaadist. Missuguseid õppeaineid valida, missuguses ulatuses, kuidas need omavahel sobivad või ei sobi, selle kohta võis igaüks ise otsustada. Tuli kaaluda, mis on kõige otstarbekam ja silmas pidada ka huvitavust. Olin väga kiindunud kirjandusse, samuti oli inglise keel gümnaasiumis mu lemmikaine olnud. Küllaltki edukas olin olnud saksa keele ja kirjanduse õpinguis. Nii otsustasingi valida 4 õppeainet, mis üksteisele lähedased ja mulle huvitavad olid, ulatusega 8 punkti, et oleks võimalik ka magistrikraadi

taotleda. Need õppeained olid: inflise filoloogia laudatur-ulatuses, germaani filoloogia, samuti laudaturis, rahvaluule approbaturis ning eesti- ja maailmakirjandus, ka approbatur-ulatuses.

Täpsemat informatsiooni filosoofiateaduskonna töö kohta peaaegu polnudki. Teadetetahvlile olid õppejõud välja pannud oma loengute, proseminaride ja seminaride teemad ja ajad, oli liikvel ka üks väike brožüür samade andmetega. Algajal üliõpilasel tuli kõik muu vajalik ise välja uurida - küsitleda vanemaid ja teadjamaid tudengeid ning silmad-kõrvad alati lahti hoida. Peagi ilmnes, et filosoofiateaduskonnas ei toimu töö kursuste järgi ning puudub isegi range järjekord eksamite sooritamisel. Ainult teatud proseminarid, seminarid ja eeleksamid olid nõutavad enne kui lõpueksamile võis minna.

Näiteks võis inglise filoloog valida, missuguses järjekorras ta teeb eksamid foneetikast, Shakespeare'ist ja nn. inglise keele lektorieksamist ning proseminarid ja seminarid. Loogiline oleks olnud esimesena sooritada lektorieksam, siis foneetika ning seejärel Shakespeare. Need eksamid ja proseminar vana-inglise keelest, s.o. Chauser'ist ning proseminar ja seminar inglise kirjandusest pidid enne inglise filoloogia lõpueksamit tehtud olema, järjekord aga tähtis polnud. Niisiis - kuldne vabadus. Ka loengutel käimine oli enda otsustada - käid või ei käi, oma asi. Ent kust otsast alata, mida kuulata, millisteks eksamiteks kõigepealt valmistuda?

Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi lõpetanuist astus 1929.a. sügisel ülikooli filosoofiateaduskonda mituteiskümmend tüdrukut. Võõrfilolooge oli nende hulgas üsna rohkesti, kuid koos hakkasime peagi töötama kolmekesi - Aino Martin, Marta Sika ja mina, kõik TTG V^b klassist. Loomulikult otsustasime valitud põhiainetes lektorikursust, s.o. keele üldoskust täiendavaid loenguid kuulama hakata. Inglise keele alal pidas neid loenguid väga imponentse välimuse ja esinemisega, suurekasvuline täishabemega mees, lektor Willi Peters.

Lektüüriks kasutati raamatut "The Little Londoner" - küllap vist Toussaint-Langenscheidt'i õpikute sarja kuuluvat teost. Loengud olid huvitavad, töö sõnavaraga, foneetikaga, konversatsioon väga asjakohane ja tõhus. Foneetika ja hääldamise alal toimus Laias tänavas mingis laboris ka praktikum. Lektor Peters oskas ainet huvitavalt õpetada, inglise ja eesti kooli- ja ülikoolielu iseloomulikke jooni välja tuua ja kõrvutada. Tema diktsioon oli selge, keel kergesti arusaadav. Pidasime teda inglaseks, kuid liikus ka kuuldus, et ta on rahvuselt juut. P. Ariste andmeil olevat ta olnud Austraalia sakslane. Kahjuks sain tema loenguil ja praktikumidel käia ainult ühe aasta. Teisel aastal kui tahtsin teha nn. lektorieksamit, mis oli inglise filoloogidel loogiliselt esimene eksam ja millel pidi hinnatama üldist keeleoskust, kadus lektor Peters ning lektorikoht oli mõnda aega vakantne. Kuulduste järgi olevat lektor Peters vallandatud, põhjuseks ebamoraalsed suhted naisüliõpilastega, P. Ariste andmeil aga põlastav suhtumine eestlastesse ja Eestisse..

Samal 1929. a. sügisel hakkasime kuulama ka ladina keele loenguid. Meie õnneks käsitleti just teost, mis oli eksamiks nõutav ning mida meil koolis läbi ei võetud - nimelt rooma kirjaniku Titus Liviuse raamatut "Ab urbe condita". See hiigelteos räägib Rooma riigi ajaloost, alates "linna", s.o. Rooma, asutamisest ja säilinud sellest on ainult osa. Kõide, mida luges ja kommenteeris suurepäraselt ladina keele lektor vanahärra Seeberg-Elverfeld, kirjeldab Hannibali sõjakäiku Rooma vastu. Töö toimus nagu koolitunnis. Üliõpilane luges lause või paar, lektor andis sõnad, mida ei tuntud, tõlgiti, analüüsiti lause grammatiliselt - määrati ajavormid ja teised keelendid, nagu ablativus absolutus, accusativus (resp. nominativus), cum infinitivo jne. Lugeda tuli kõigil, istumise järjekorras, tempo oli kiire, seletused selged ja asjalikud. Auditoorium oli Seeberg-Elverfeldi loengul üliõpi-

lasi puupüsti täis, peamiselt olid kuulajad-osaajad filosoofia-teaduskonna üliõpilased. Ladina keele eksamiks oli filoloogidel nõutav kolme proosateose ja kahe luuleteose tundmine. Proosas olid nõutavad G.J. Caesari "De bello Gallico", M.T. Cicero "In Catilinam" ja T. Livikse "Ab urbe condita". Luuletajaist võis valida kas Q. Horatikse oode või muid luuletusi; Vergiliuse "Aeneis'est" ühe raamatu või hoopis P. Ovidiuse "Metamorphoses". Koolis olime ladina keelt õppinud kolm aastat ning tundides oli käsitletud Ovidiuse, Cicero ja Caesari teoseid ja neidki ainult osaliselt. Vergiliust ja Liviust koolis ei käsitletud. Nagu öeldud, töötas viimase teose "Ab urbe condita" lugemise-tõlkimise ja grammatilise analüüsiga 1929.a. sügissemestril lektor Seeberg-Elverfeld. Tema loengutel saime Liviuse selgeks. Vergiliuse "Aeneis'est" muretsesime I raamatu ja ka tõlke - muide, oligi tavaks kujinenud, et eksamiks valmistati I või IV raamatu teksti põhjal. Vene tänavas, üsna tolleaegse Vabadussilla lähedal, oli raamatukauplus, kus osteti ja müüdi tarvitatud kooliõpikuid, samuti aga ka ülikoolis kasutatavaid raamatuid, loengute konspekte, tõlkeid jne. See raamatukauplus, mida kutsuti üldiselt "Vanatalu raamatupoeks", oli mulle tuntud juba kooliajast ja sealt leidsimegi vajaliku Vergiliuse teksti ning tõlke. Olime komekesi nii julged, et otsustasime detsembri eksamisessioonil ladina keele eksamile minna. Tuli muidugi väga tublisti tööd teha, sest gümnaasiumis omandatu oli lünklik ja ebapiisav. Caesari, Cicero ja Ovidiuse tekste siiski niipalju õppinud olime, et kodus omaette korrates ja õppides tulime nende tõlkimise ja analüüsimisega igaüks toime. Kõige keerulisem oli Vergilius ning asusime seda kolmekesi koos läbi töötama. Tuli teksti valjusti lugeda - "Aeneis" on teatavasti heksameetrites kirjutatud ja õige rõhu ning rütmi tabamine polnudki nii lihtne. Üheskoos analüüsisime teksti grammatiliselt ja tõlkisime ostetud tõlke

abil - muide, see osutus heaks, oli selge ja arusaadav. Sõnavara erilisi raskusi ei tekitanud, muidugi esines rohkesti tundmata sõnu, kuid konteksti abil saime kõigest jagu. Ladina keele eksamid toimusid tollal Klassikalise Muinasteaduse Muuseumi auditooriumis. Detsembri eksamisessioonil oli ladina keelel kaks eksamipäeva ette nähtud - üks üsna algul, teine lõpupoole. Eksamid oli tollal lubatud ka pealt kuulata ning alati istusid mõned üliõpilased auditooriumi tagumistel pinkidel ja jälgisid küsitlemist. Andsime end üles teiseks eksamitähatajaks ning käisime esimesel tähtajal kuulamas, kuidas ladina keele eksam kulges. Midagi kohutavat ei toimunud. Eksamineerijaid oli kaks - meile tuntud lektor Seeberg-Elverfeld ja meie kunagine ladina keele õpetaja Vilhelmson (õpetas meile Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi III klassis ühe aasta ladina keelt). Igal eksaminandil lasti vastata kolme autorit - kahte luuletajat ja üht prosaisti eksamineerija valikul. Mingeid eksamipileteid tollal ei kasutatud - ei ladina keele ega ka ühegi teise eksami puhul. Meil kolmel õnnestus eksam hästi - saime kõik hindeks bene sufficit ehk 4.

Edasi otsustasime jaanuarisessioonil õiendada kolm õpetajakutse eeleksamit. Need olid psühholoogia koos pedagoogilise psühholoogiaga, Eesti kooli ajalugu koos pedagoogika ajaloo ja koolitervishoid. Ei mäleta, et psühholoogia loenguid oleksime kuulanud. Koolis olime loogikat ja psühholoogiat viimases klassis õppinud. Eksam toimus professor K. Ramuli juures. Millegipärast ma eksaminaatoriga head kontakti ei saavutanud ning mul tuli leppida hindega "3" - ainus "3" minu ülikooliõpingute käigus. Õnneks õpetajakutse eeleksamite hinded diplomi arvestusel ei loe. Eksam pedagoogikast oli mäletatavasti kirjalik ja toimus Aia (Vanemuise) tänava nn. suures auditooriumis, eksamineeris Juhan Tork, tuntud pedagoog, Tartu Õpetajate Seminari direktor ja ühtlasi ülikooli õppejõud. Koolitervishoiu alal pidas loenguid dr. Rammul ning mit-

mesuguste vajalike mõõteriistadega (õhupuhtuse, valgustuse jne. mõõtmiseks) tutvustas meid tema assistent. Koolitervishoiu loengud ja praktikumid olid alati väga rahvarohked. Nii pedagoogika ajaloo kui ka koolitervishoiu eksam õnnestus meil kõigil kolmel üsna hästi - saime kõik hindeks "4".

Teisel (1929/30.a.) õppepoolaastal luges professor dr. Walter Anderson, rahvusvahelise mainega rahvaluuleteadlane, muinastuttude rändeteedest ja professor Mathios Johann Eisen pidas pro-seminari eesti rahvaluulest. Oli paras juhus mõlemat professorit kuulata - W. Andersoni loengud olid huvitavad, veel huvitavam oli pro-seminar M.J. Eiseni juures.

Maikuu eksamisessioonil sooritasin eksami rahvaluulest alamastme ulatuses üpris õnnestunult - sain hinde "5". Kokkuvõttes olin oma töötulemustega esimesel ülikooliõpingute aastal üsna rahul.

2. TARTU ÜLIKOOLIST ÜLDISELT AASTAIL 1929 - 1933.

2.1 Ülikooli ruumid; töötingimused filosoofiateaduskonnas

Esimese aastaga ülikoolis said tuttavaks majad ja ruumid, kus filosoofiateaduskonna üliõpilastel õppetöö toimus või ametlikke asju ajada tuli. Kõigepealt muidugi too kuuesambaline peahoone ise. Olen küll tartlane, kuid ülikooli peahoones olin vist vaevalt paar-kolm korda käinud ning mitte kaugemal, kui mõni samm sissepääsust. Esimene pikem käik toimus siis sisseastumisavalduse esitamise puhul ülikooli sekretariaati, mis asus peahoone vasakus tiivas kolmandal korrusel. Samas oli ka rektori kabinet, kus ma küll kunagi ei käinud.

Ülikooli peahoone sissekäigust pääses paeplaatidest põran-

daga fuajeesse; nii paremale kui vasakule hargnesid siit pikad koridorid, kust avanesid ukсед auditooriumidesse, mida oli kummalgi pool kolm, kokku 6. Vasakpoolses tiivas auditooriumide vastas asus ka lektorium, s.o. õppejõudude ruum. Fuajee vasakpoolses nurgas, ülemistele korrustele siirduva trepi kõrval seisis tubli riidekapi suurune, kõrge kappkell, nn. suur kell. Selle kõrval, oma väikese valveruumi ees seisis portjee, vana Siimon, tumesinises, läikivate nõõpidega vormiriietuses, kuldservaga vormimüts peas. Kella numbrilauast veidi allpool oli silt, millel olid trükitud ülikooli rektori kõnetundide ajad. Räägiti, et nii mõndagi noort üliõpilast olevat nähtud kella uksele areldi koputamas, et pääseda rektori jutule. Parempoolses tiivas pöördus koridor täisnurga all vasakule. Seal asusid mingid ruumid keemikutele, ning sageli levis sealt vänget ammoniaagi või mädamuna haisu. Vasakus tiivas pöördus koridor täisnurga all paremale, kust läks trepp ülesse ülikooli sekretariaati ja rektori kabinetti. Mingisugust riiehoiuruumi peahoones polnud. Igas auditooriumis olid riievarnad, kuhu üliõpilased oma üleriided riputasid.

Fuajee parempoolsel seinal olid vitriinid, kuhu olid välja pandud õppejõudude loengute, seminaride ja proseminaride ajad ja kohad. Vasakpoolsel seinal olid üliõpilaskonna teadaanded.

Ülikooli peahoone teiselt korruselt viisid suured kahe poolega ukсед aulasse, mis asetses otse hoone keskel, ulatudes kõrguti läbi kahe, s.o. teise ja komanda korruse. Kolmandalt korruselt pääses aula rõdule, mis tugines ^{joonla} kerintose stiilis sammastele. Teisel ja kolmandal korrusel oli veel mitmesuguseid ameti- ja muid ruume. Aulaga külgnes kolmanda korruse paremas tiivas nn. filosoofiateaduskonna seminar, s.o. õpperaamatukogu. Mäletatavasti koosnes see kolmest ruumist ning tõenäoliselt veel lisaks neile raamatuhoidlast. Esimeses üsna suures toas olid lugemiskohad pikkade laudade ääres, kus vastasistujaid eraldas barjäär, nii et sai täiesti sega-

matult oma töö süveneda. Selliseid laudu oli toas kümnekond. Kahe laua vahel, aknapiisel toa küljel oli raamatukogu juhataja ja tema abi kasutada kaks lauapiilt, mis asetsesid vastakuti ja moodustasid nagu nende tööruumi. Toa nurgas, sissekäigust vaskul, olid riidevarnad. Selles ruumis mahtus töötama umbes 30-40 inimest. Ka kõrvaltoas oli võimalik töötada, kui seal parajasti mõnd proseminari või seminari ei toimunud. Kolmandas, kõige tagumises ruumis töötasid lõpueksameiks valmistujad ja magistritöötajad, kellel olid kasutada selle toa võtmed ning kuhu teised üliõpilased neid segama ei tohtinud minna.

Teatmeteosed ja enamik vajalikke õpikuid, grammatikaid ja üldse kogu filosoofiateaduskonna eksameiks kasutatav kirjandus oli õpperaamatukogus olemas. Tuli esitada soovisedel vajalike teoste kohta, märkida ka kellaaeg, millal seda kasutada tahad ning raamat asetati lugemiseks kappi, kust seda üliõpilane ise võtta sai. Valmistusin seal gooti keele ja vana ülem-saksa keele eksameiks, samuti sain ainult seal lugeda Lee kahekõitelist Shakespeare'i biograafiat, Thorndike'i inglise keele sagedussõnastikku, Daniel Jones'i "An Outline of English Phonetics" ja sama autori teost "English Pronouncing Dictionary". Samuti olid seal käepärast põhjalikud inglise ja saksa kirjanduse ajalood. Filosoofiateaduskonna õpperaamatukogu kasutati rohkesti, eriti palju oli seal töötamas filoloogid, aga ka pedagoogid, psühholoogid, ajaloolased, rahvaluule ja teiste distsipliinide õppijad. Teoseid, mida oli suurem arv eksemplare, sai ka koju kaasaviimiseks laenutada.

Kogu minu ülikooliõpingute ajal toimus enamik loenguid, samuti proseminare, seminare ja eksameid peahoone auditoriumides. Ainult mõned vähesed loengud, proseminarid ja eksamid olid Aia tänavas, nn. "uues ülikoolis" ja selle kõrval Rahvaluule Arhiivis.

Ülikooli raamatukogus Toomel pidas saksa filoloogia õppejõud dr. Kurt Schreinert saksa kirjanduse proseminari. Toomel raamatu-

kogu lugemissaalis käisin ka sageli õppimas ja lugemas saksa kirjanduse materjale. Suur saal, ümber kolme poolkaarelise seina rõdud, nii all kui ka rõdudel avariilulid raamatutega. Paksud müürid, kõrged väikeseruudulised aknad, täielik vaikus. Töölauad olid neljale inimesele ette nähtud, igal eraldi meeldiv roheline kupliga laualampe ja küllaldaselt suur lauaosa kirjutamiseks-lugemiseks. Olin seal sagedane lugeja, üldine atmosfäär oli väga meeldiv, ruum soe, vaikne, hubane.

2.2 Üliõpilastest, nende elust ja majanduslikest raskustest noil aastail; raskustest minu elus ja õpinguis.

Üliõpilaste arv oli noil aastail, mil ma ülikoolis õppisin, 3500-4000 vahel. Võõrkeeli õppisid enamasti naised, mehi oli ainult mõni üksik, kuid üldiselt valitses ülikoolis meeste ülekaal. Loengute vaheaegadel jalutas pikkades koridorides ning tungles fuajees üliõpilasi lausa murdu. Ilusate sügis- ja kevadilmadega oldi ka väljas peahoone taga hulganisti vestlemas. Juristide, teoloogide, matemaatikute, füüsikute, ajaloolaste ja keemikute loengud toimusid ju enamasti ka peahoones ning nende hulgas oli meeste ülekaal eriti suur. Üsna rohkesti õppisid mehed ka eesti filoloogiat. Üliõpilaskonna koostis oli üldiselt vägagi kirju - enamik olid muidugi noored, otse koolipingist kõrgharidust omandama tulnud. Kuna tollal ülikoolis kaugõppijaid üpris vähe oli - peamiselt ainult juristide ja majandusteadlaste hulgas (teistes teaduskondades ei olnud see võimalik), oli üliõpilaste seas üsna rohkesti ka eakamaid inimesi. Sageli tuli vaesematel tudengitel mõneks ajaks õpingud katkestada ning alles aastaid hiljem, kui õnnestus vahepeal veidi raha teenida, saadi õppimist jälle jätkata. Kui suur osa üliõpilastest üliõpilasorganisatsioonidesse, s.o. korporatsioonidesse ja seltsidesse kuulus, seda on raske ütelda. Tõenäoliselt ehk veidi

enam kui pool. Ülejäänud olid organiseerimata ehk "metsikud" nagu neid tavatseti nimetada. Organisatsioonidest olid suuremad ja tuntumad meeskorporatsioonid "Vironia", "Ugala", "Sakala", "Rotalia" "Estica" ja naiskorporatsioonid "Filiac Patriae", "Indla" ja "Amëcitia"; väiksemaid korporatsioone oli veelgi, muuseas ka saksa "Livonia", "Baltonia", venelaste "Slavia", juutide "Limuvia" jt. Korporandid kandsid harilikult värvimütsi, tekli ja pidulikel puhkudel ka värvipaelu. Esimesel korporatsioonis oleku nn. "Rebase" aastal aga musta tekli. Värvimütsi kandmine polnud kohustuslik; ainult ametlikel ja kollektiivsetel ning pidulikel esinemistel oli see nõutav.

Üliõpilasselts oli samuti arvukalt. Neist vanim oli Eesti Üliõpilaste Selts, EÜS, nagu seda tavaliselt hüüti - see oli meeste selts. Suuremad meesüliõpilaste seltsid olid veel "Liivika", "Raimla", "Veljesto" jt. Naisüliõpilaste seltsidest oli vanim, suurim ja tuntuim Eesti Naisüliõpilaste Selts; "Ilmatar" oli samuti üsna perekas. Eksisteeris ka väiksemaid rühmitusi. Üliõpilaste seltsid ei kandnud välismärke - värvitekli, vaid esinemiste puhul üldmütsi. Üldmüts oli valge sametpõhjaga, tumesinise sametservaga tekkel, millel ees oli ülikooli märk - kullavärviline sammastik sõõri keskel. Seda mütsi võisid kanda ka organiseerimatud ja mina käisin sellega meelsasti, eriti kevadeti-sügiseti. Organisatsioonidesse ma ei sõandanud astuda, kuna meie perekonna majanduslik olukord üsna kehv oli. Loengutel, proseminarides, seminarides ja raamatukogudes puutusin kokku paljude üliõpilastega, peamiselt võõrkeelastega. Sõbrunesin üsna mitme tütarlapsena ning eriti viimastel õpinguaastatel õppisime üsna sageli koos. Nende hulgas pidevamalt ühe Pärnumaalt pärineva neiuga, ka kolme tallinnlasega ja mitme Tartu tütarlapsena, kes ei olnud minuga samast koolist. Oma endiste klassikaaslaste Aino Martini ja Marta Sikaga õppisime koos ainult esimesel ja teisel ülikooliaastal, hiljem läksid meie teed lahku.

Aino astus "Filiae Patriae" liikmeks ja jäi minust õpinguis maha, Marta aga valis peaaimeks pedagoogika ja psühholoogia, mida mina ei õppinud.

Üliõpilased, kellega kokku puutusin õppetöö ajal, olid meeldivad ja sõbralikud, tõeliselt seltsimehelikud. Ei mäleta, et keegi oleks olnud edev või upsakas ning üleolev, kuigi erivevus riietuses ja muudes materiaaletes võimalustes oli vägagi suur. Nii mõnigi tütarlaps riietus ülimumoodsalt, enamik siiski tagasihoidlikult ja osa muidugi kehvalt, kuid erilist tähelepanu sellele ei pööratud. Iseasi oli muidugi üliõpilasorganisatsioonide sisemine elu, mida ma ei tundnud. Paaril korral käisin küll "Filiae Patriae" tutvumiskohtu, kuid midagi erilist seal silma ei torganud.

Üldiselt oli üliõpilaste majanduslik olukord noil aastail, mil ülikoolis õppisin ja ka hiljem vägagi ebastabiilne - olid ju aastad 1929 kuni 1934 majanduslikult rasked kriisiaastad.

Ülikooli astudes sain matrikli nr. 10004. "Eesti Entsüklopeedia" andmeil oli septembriks 1936 immatrikuleeritud 15818 üliõpilast, ülikooli olid aga lõpetanud ainult 4375! Kui arvestada, et umbes 4000 olid õpingud veel pooleli, siis on nende arv, kes ülikoolist olid lahkunud seda lõpetamata, vägagi suur - ligikaudu 7000. Ülikooli õppemaks oli minu õppimaasumise esimestel aastatel 100 krooni aastas, peatselt tõsteti see aga 120 kroonile. Minu isa nädala palk oli 11 krooni, nii et õppemaks oli peaaegu tema kolme kuu palga suurune! Lootsin, et saan ka ülikoolis õppemaksust vabastuse nagu keskkoolis olin saanud. Oli aga teada, et esimest semestrit õppivaid üliõpilasi ei vabastata õppemaksust, enne tuli näidata oma tahtmist ja võimeid õppida. Õnneks oli mul üks hea ristiisa, kellelt sain laenuks 50 krooni. Teisel semestril aga esitasin avalduse õppemaksust vabastamiseks. Avaldusele tuli lisada ka politseijaoskonna tõend selle kohta, et üliõpilasel ja tema vanemal ei ole kinnisvara ega mingit suurt sissetulekut. Teadjamad kaasüliõpila-

sed, kes juba varem ülikoolis õppisid, soovitasid esitatud avalduse toetamise asjus suulise palvega ka veel keaduskonna dekaani jutule minna. Filosoofiateaduskonna dekaan oli minu üliõpilasaas-tail Pärtel Haliste, klassikalise filoloogia professor. Dekanaat asuski Klassikalise Muinasteaduse Muuseumi juures, peahoone vases tiivas. Dekaan Haliste oli lahke ja sõbralik, kuulas ära mu palve ja tõenäoliselt ka toetas seda, sest vabastuse ma sain. Igale semestril kuni ülikooli lõpetamiseni (1933. a, detsembris) kordus sama - avalduse esitamine ning kõik dekaani juurde ja mu suureks rõõmuks iga kord ka vabastamine õppemaksust. Kõik eksamid tegin hindele "4" või "5". Kui suur protsent üliõpilastest õppemaksust vabastuse said, seda ei oska küll ütelda. Ülikooli sekretariaadi juurde seinale pandi välja vabastatud üliõpilaste nimestikud teaduskondade kaupa ja igal semestril oli seal vähemalt 300-400 nime, aga võib-olla ka rohkem.

Üliõpilastele määrati ka stipendiume, kuid nende arv oli küll üpris väike - kõige rohkem ehk sadakond. Stipendiume oli kolmes suuruses - 40 krooni, 60 krooni ja 80 krooni semestris. Analoogiline õppemaksust vabastamise taotlusele oli ka stipendiumi taotlemine kõik. Ei mäleta, kui mitmel korral ma stipendiumi taotlesin, kuid ainult ühel korral, 1932.a. kevadsemestril, õnnestus mul saada 40 krooni.

Kuna olin tartlane ja elasin vanemate juures, oli mul korteri- ja toiduküsimus lihtsalt lahendatud. Raskusi tekitas küll riietuse hankimine, aga kuidagi sai ka sellest üle. Juba gümnaasiumiõpilasena olin püüdnud leida suvel mingisugust teenistust, kuid tagajärjetult. Ühel suvel, see oli vist 1929. aastal, töötasin koolipõlves kuu aega Ulila turbarabas turbakuivendamistööl. Samas töötasin ühel suvel, tõenäoliselt 1933.a., ka üliõpilasena. Oli seal teisigi üliõpilasi. Teenistus ei olnudki väga väike, võis teenida 2-2¹/₂ krooni päevas, kuid toidule kulus sellest suu-

rem osa. Sööklad polnud, ent kaupluses olid toiduainete hinnad Tartu hindadega võrreldes peaaegu kahekordsed. Linnas aga mingisugust tööd ei leidunud. Oli majandusliku surutise, raske kriisi aeg, töötatöölisi oli arvukalt, ka intelligentsi hulgas. Lõpuks organiseeriti Tartus töötuile nn. "hädaabitööd". Emajõe vasakule kaldale ehitati muldvall suurvee kaitseks ja selleks veeti vagonettidega punast savisegust mulda ülikooli kalmistu tagant. Tööliste päevapalk oli 1 kroon 10 senti. Ka intelligentsile püüti veidi tööd leida, kuid seda oli küll üpris vähe. Kuna mu isa oli juba 65 aastat vana ning ilma teenistuseta (sai kuus 17 krooni pensioni), õnnestus mul 1932.a. kevadel tööbörssi kaudu saada üheks kuuks tööd Tartu elektrijaamas hädaabitööde korras. Sain endale kaaslaseks ühe umbes endavanuse neiu ning meie ülesandeks oli mõõta korterites põrandapind, andmed kirja panna ja igal hommikul eelmise päeva materjalid esitada kontorisse elektritariifide arvestamiseks. Töö oli küllaltki huvitav; käisime peamiselt Tähe ja Tiigi tänava piirkonnas, kus olid üsna suured korterid ja muuseas arvukalt saksa rahvusest perekondi ... Päevapalk "intelligentide" hädaabitöödel oli 1 kroon ja 30 senti - nii et kuu töötasu eest sain osta paari kingi ja lihtsa suvekleidi. Elektrijaamas töötas tollel 1932.aasta kevadel ka teisi üliõpilasi, vahest ehk 20-30 inimest. Talveperioodil andsin õpilastele ka järeleaitamistunde inglise ja saksa ning ka eesti keeles. Enda õpingud selleks küll kuigi palju aega ei jätanud, sest kui taotlesid õppemaksumust vabastust ja stipendiumi, tuli eksamid õiendada võimalikult hästi ja tempokalt.

Väga paljud üliõpilased pidid kriisiaastail ülikoolist välja astuma majanduslike raskuste tõttu. Tartu ülikoolil ei olnud ühise elamut ning kõigil väljastpoolt tulnud üliõpilastel tuli endale ise korter hankida. Üür ei olnud sugugi odav - eks hinnad olid muidugi vägagi erinevad. Enamvähem korralik möbleeritud tuba mak-

sis vähemalt 20 krooni kuus. Muidugi sai hädapärase peavarju ka poole odavamalt, kuid see oli siis ka ainult magamiskoht mõne vanema maise toanurgas. Rohkesti elas üliõpilasi möbleeritud tubades nn. "supilinna" - Herne, Oa, Tähtvere ja eriti Lepiku tänavas, samuti tähe tänav kandis, aga ka mujal, nagu Karlova linnaosas ja isegi üle jõe. Toit oli tollal küll suhteliselt odav, kuid spetsiaalset üliõpilassööklaid ei olnud, üliõpilaskorterites puudus enamasti toiduvalmistamise võimalus ning tudengid elasid sageli külmal ja külmal toidul. Vaevalt et üsna tagasihoidlikud toitumiskulud alla 20 krooni kuu kohta võisid olla. Eks jõukamad said kohvikus süüa-juua, aga enamikus küll mitte. Maalt pärinevaid üliõpilasi aitas muidugi kodutalust saadav leivakott, kuid kodu oli enamasti kaugel. Talurahva rahaline sissetulek oli tollal üpris kehv, põllumajandussaaduste müügist saadav tulu väike. Nii tegid talulastelegi raskusi õppemaks ja elamiskulud rääkimata kohvikuist ning sageli tuli ülikoolist lahkuda, paremal juhul ajutiselt, paljud aga ei saanud õpinguid ka hiljem jätkata. Tööliste, teenistujate ja ametnike palgad olid keskmiselt ka üsna väikesed, nii umbes 60-80 krooni kuus ning nendest perekondadest üliõpilastel tuli äärmiselt kokkuhoidlikult elada. Kelle kodu oli Tartus, nendel oli muidugi kergem ja lihtsam. Minu klassikaaslastest lõpetas ülikooli 8 neidu ja need olid kõik tartlased, 1929. aastal astus meie klassi tüdrukuid aga ülikooli 15, kellest 7 õpingud katkestasid, enamik nendest majandusliku kitsikuse tõttu. Lausa õnnetus oli aga, kui isa või ema töökoha kaotas. 1932.a. suvel haigestus mul ema raskesti ning kaotas töövõime südamehaiguse tõttu. Ta oli õmblustööga ja pesupesemisega 15-20 krooni kuus suutnud teenida. Nüüd tuli ilma selleta läbi ajada. Tolle aasta sügissemestril sain vist ainult septembris ühe eksami teha, kolm järgnevat kuud põetasin ema. Kartsin, et võib-olla ma enam õppemaksust vabastust ei saagi ja pean end eksmatrikuleerida laskma. Õnneks seda siiski ei juhtu-

nud. 1933.a. kevadeks ema tervis paranes veidi, kuid isa kaotas töökoha. Suveks sai ta mõneks kuuks valvurina väikese tööotsa. Ema ja mina veetsime suve sugulaste pool maal nagu kõik varajasemadki suved, alates juba algkoolipäevist. Ema tegi õmblustööd, mina töötasin põllul ja aias. Lapsena olin käinud karjas koos perelastega, hiljem õppisin ära kõik maatööd - laotasin sõnnikut, tegin heina, sidusin rukkivihke niidumasina järel, tegin viljarõuke jne. Nii oli meil emaga paari kuu kestel meeldivas sugulaste perekonnas üliilus elu, korralik toit ja koju tagasi sõites anti kaasa toidukraami - mune, koort, maaleiba, püülijahu. Hiljem, sügisel, toodi veel kartuleid ja talvise seatapu ajal ka liha ja verivorsti.

Mul oli kavatsus olnud ülikool lõpetada 1933. aasta kevadeks, ema haigus aga tõmbas sellest kriipsu läbi. Veel kaugemale lükkus ka lootus õpetaja kutse 1934.a. kevadeks kätte saada. Nimelt ei avatud 1933.a. septembris ülikooli juures keskkooliõpetajate ettevalmistamiseks didaktilis-metoodilist seminari võõrfiloloogidele. Põhjuseks õpetajate üleproduktatsioon - ei olnud õpetajaile töökohti anda. Kriisiaastail oli küll kehtestatud nn. abielupoolte teenistusseadus, mis keelas riigi- ja omavalitsusasutustes mõlemal abielupoolel samaaegselt töötamise ning üsna palju õpetajaid vallandatigi seetõttu, kuid kohti ikkagi ei jätkunud.

Mitu eksamit oli mul veel teha ning asusin innukalt tööle, püüdes eratundide andmisega ka veidi raha teenida. Majanduslik olukord oli väga kitsaks muutunud. Sügisest peale ei olnud isal mingit töökohta. Olime senini elanud küllaltki ruumikas korteris, mis koosnes avarast toast ja kööktoast, kuid üür oli üsna kallis - 14 krooni kuus. Nüüd leidis isa toa, mis oli korralik, kahe aknaga, keeduvõimalustega ja maksis ainult 4 krooni kuus. Sellele lisaks tuli aga täita kojamehe kohustusi. Tänavaga, mis tuli korras hoida, oli õnneks võrdlemisi lühike - vahest ehk 12-15 meetrit, lisaks veel õu, mis ka eriti suur polnud. Selle töö eest arvestas majaomanik

kojamehele 12 krooni kuus; täpselt samasugused toad samas majas maksid 16 krooni kuus üüri. Uus korter, kolimine ülejõelt, kus olin elanud peaaegu 20 aastat ja üldine kitsas majanduslik olukord eksameiks valmistumist just ei soodustanud. Suurte pingutustega suutsin lõpueksami inglise filoloogias ning germaani filoloogia viimase murdeeksami ja ka lõpueksami saksa kirjandusest siiski sooritada 1933.a. detsembri lõpuks.

Need olid mu viimased eksamid Tartu Ülikoolis - olin kõigist raskustest hoolimata ülikooli jõudnud lõpetada ilma õpinguid katkestamata. Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna otsusel ja Ülikooli Valitsuse kinnitusel tunnistati mind 1. veebruaril 1934.a. ülikooli lõpetanuks inglise ja germaani filoloogia alal ülemastme ulatuses ning rahvaluule ja eesti ning üldise kirjanduse alal alamastme ulatuses, kokkuvõttes cum laude.

Olin kavatsenud oma õpingud lõpetada kaheksa semestriga, läks aga üheksa. Kuus esimest semestrit olid mu elamis- ja töötingimused enam-vähem normaalsed, kolm viimast aga väga rasked.

3. ÕPPETÖÖST TARTU ÜLIKOOLI FILOSOOFIATEADUSKONNAS

3.1 Üldine töökoormus

Tollal oli üliõpilase töökoormus filosoofiateaduskonnas täiesti normeerimata; nagu eespool juba mainitud, et toimunud töö kursuste kaupa ega olnud ka loengutel käimine kohustuslik. Ette olid nähtud kohustuslikud proseminarid, seminarid ja eksamid, mis tulid sooritada enne lõpueksamit. Tarvilikke ning huvitavaid loenguid kuulasin nädalas umbes 20 tundi, proseminarid, seminarid ja praktikumid võtsid umbes 4 tundi, raamatukogudes töötasin umbes 6 tundi, nii et nädalane töökoormus oli keskmiselt 30 tundi - seega umbes võrdne gümnaasiumiaegsele koormusele. Muidugi sai mõnikord rohkem loenguid kuulatud, mõnikord

jälle vähem; kaaslaste käest oli võimalik vahelejäanud loengu konspekti endale ära kirjutada jne. Enamik inglise ja germaani filoloogidest, kellega üheaegselt õpinguid alustasin, töötas enam-vähem sama koormusega. Loenguil olid peaaegu alati ühed ja samad üliõpilased, harva oli kohal mõni tundmata või puudus mõni nendest, kes juba tuttavaks oli saanud. Ka filosoofiateaduskonnas seminaris, s.o. õpperaamatukogus käisid lugemas enam-vähem samad üliõpilased. Püüdsin aega võimalikult ratsionaalselt kasutada ja kui sain ajutiselt tööd (eratundide andmised, hädaabitööd), tuli ka loenguilt mõnikord puududa. Päris vaba aega jõude olemiseks ja enese lõbustamiseks oli üpris vähe. Õhtuti ja sageli öötundidel lugesin - see oli mu lemmikharrastus juba lapsepõlvest peale. Aja- ja ka rahapuudus takistas nii kohvikus kui ka teatriskäimist; paremad filmid said kinos siiski vaadatud - toimus ju odavaid kinoseansse, peamiselt pühapäevade hommikuil. Eks majanduslikult kehvemad üliõpilased elasid enamasti kõik samal moel nagu mina - palju tööd ja vähe lõbu.

3.2 Loengud

Hoolika üliõpilase tööajast kulus lõviosa just loengute kuulamisele. Eespool oli juba juttu esimesel ülikooliaastal kuulatud ladina keele loengust ja ka inglise keele lektorikursusest lektor Petersi juures. Kõige arvukamalt kuulasin järgnevail aastail professor Mutschmanni loenguid inglise kirjandusest. Professor Mutschmanni loengud olid huvitavad, tema ettekanne selge, arusaadav ja elav. Professoril olid oma meelisteemad, mõned inglise ja Ameerika Ühendriikide kirjanikud, keda ta põhjalikult käsitles. Inglise kirjanikest leidis väga ulatuslikku käsitlemist John Milton ja tema teosed "Paradise Lost" ja "Paradise Regained". Eriti näis professor huvitatud olevat John Miltoni nägemishäirete vastu; professor väitis, et Milton oli nn. albiino,

kes eredas valguses peaaegu üldse ei näe. On selgesti meelde jäänud, kuidas ta ühel loengul rääkis oma sõidust USA-sse, et näha üht portreed Miltonist. Professor Mutschmann oli portreel näinud meest väga heledate, punakaspruunide (auburn) juustega, mis olevat iseloomulik albiinodele, ja väga kahvatu näojumega. Professoril oli andmeid, et John Milton nägi eriti halvasti selgel, heledal päeval - ta tarvitas selle kohta ladinakeelset terminit "dies serenus" ja veidi paremini pilvisel päeval - ladina-keelne termin "dies nubilus".

Kirjanik, kelle teoseid professor Mutschmann suure põhjalikkusega käsitles, oli Sinclaer Lewis USA-st. Üsna detailselt analüüsis ta kahte romaani - need olid "Main Street" ja "Babbitt". Väga reljeefselt kujutas ta väikekodanlikku, enesega ülimalt rahulolevat, nn. keskmist ameeriklast, viimatimainitud teose nimikangelast.

Küllaltki huvitavad olid gooti keele loengud germanistidele, mida pidas professor Wilhelm Wiget, ülemaailmselt tuntud filoloog. Tutvusime gooti keele grammatikaga ja Ulfilase "Uue Testamendi" fragmentidega, mis on teatavasti ainsad gooti keeles säilinud tekstid. Gooti keele eksam oli kohustuslik kõigile germanistidele.

Ebapüsiva ^{hüpsava} informatsiooni tõttu valmistasin ette vähem tekste kui vajalik ja esimest katset ei võetud arvesse - üldse oli toorkord gooti keelt vastamas 11 üliõpilast ja eksami sooritas nendest ainult 3. Paar nädalat hiljem tegin eksami uuesti hindele "4".

Professor dr. Earst Kieckers luges teisi vanu germaani murdeid. Germanistidel, kes valisid oma erialaks grammatika, oliv vaja sooritada eksamid veel kolmes vana-germaani murdes peale eespoolmainitud gooti keele. Need olid Althochdeutsch (vanaülemsaksa), Mittelniederdeutsch (keskalamsaksa), Altsächsisch (vana-saksi). Loengud olid vägagi huvitavad, mind aga ei köitnud

keeltes kunagi grammatika, vaid hoopis kirjandus, ka stiil ja stilistika. Kui ma professor Kieckersi juures sooritasin eksami vanaülemsaksa (Althochdeutsch) keele ja talle ütlesin, et ma murde eksameid rohkem ei tee, vaid spetsialiseerun kirjandusele, ütles ta, et see olevat hullumeelsus. Kirjanduse programm olevat nii suur, et seda keegi selgeks ei jõudvat õppida. Ma olin aga kindlasti otsustanud ja jäin selle juurde. Ma olin saksa kirjandust väga palju lugenud ja kohustuslik teoste hulk - 400 teost umbes, ei kohutanud mind põrmugi. Kahjuks ei olnud Tartu Ülikoolis tollal professorit, kes saksa kirjandust pidevalt oleks lugenud. Minu kolmandal ülikooliaastal tuli Berliinist professor Kurt Schreinert, kes luges lektorikursust ja veidi ka saksa kirjandust ning viis läbi nõutavad proseminarid ja seminarid. Kirjandusest ta kuigi palju ei jõudnud lugeda ja ma ei mäleta, mis ma kuulasin, küll aga võtsin osa proseminarist ja seminarist saksa kirjanduse alal.

Loenguist kuulasin oma ülikooli õpingutega seoses veel professor Walter Andersoni loenguid muinasjuttude rändest. Need olid huvitavad ja läksid ka asja ette - sooritasin teisel ülikooliaastal rahvaluule eksami alamastme ulatuses.

Besti ja maailma kirjanduse teemadel kuulasin mõningaid professor G. Suitsu loenguid. Teda oli raske kuulata ja jälgida, esialgu nagu ei taibanud kõike, mis professor rääkis ja kuna kiirustasin ülikoolitöö lõpetamisega, valmistusin eesti ja üldise kirjanduseksamiks ainult programmi järgi, vastava kirjanduse põhjal, vajalikke loenguid niikuinii kõiki kuulata poleks jõudnud.

Inglise keele lektorieksamiks vajalikke loenguid pidas minu teisel õpinguaastal mõnda aega Joh. Silvet, Tartu Treffneri Gümnaasiumi inglise keele õpetaja ja 1931.a. alates ka Tartu Ülikooli õppejõud. Tema lektorikursus tundus aga vähepakuv ja

kuigi paljuma teda ei kuulanud. 1932 või 1933.a. tuli Tartu Ülikooli inglise keele lektoriks Mr. Harris. Mul oli lektori-eksam siis juba sooritatud, kuid huvi pärast läksin uut lektorit kuulama. Mr. Harris oli lühikest kasvu, üsna tõmmu ja vöörapärase välimusega. Kuulduste järgi olevat ta Tartusse tulnud Indiast ning räägiti, et ta olevat inglise-hindu segavereline, abielus eestlasega. Mr. Harrise loengud osutusid väga huvitavateks. Lugemismaterjaliks kasutati inglisekeelset ajalehte "Daily Mail", mida telliti Inglismaalt ning seda oli võimalik igal üliõpilasel osta. Ajaleht oli oma 40-50 leheküljeline, millest suurema osa moodustasid kuulutused ja reklaam, kuid leidis ka küllalt mitmesuguseid artikleid. Töö auditooriumis toimus nii, et üliõpilased lugesid istumise järjekorras ühe või paar lauset ja analüüsisid loetut grammatiliselt, peamiselt süntaksiliselt (parsing). Tuli määrata pealause (main clause) ja kõrvalause liigid (subordinate clause). Vahel harva kommenteeriti ka sõnavara. Lause õige analüüs näitas niikuinii selle sisust arusaamist. Mr. Harris'e töötempo oli ülikiire. Kui lugeja takerdus lauseanalüüsis, kõlas kohe: "The next. You have got brains only your neck downwards!" (Järgmine, teil on ^{ajad}kaelalülid ainult kaelalülist allpool!). Ja kiiresti tuli sama lause lugeda ja analüüsida järgmisel. Algul tundus lektori selline järsk käitumine jäme ja solvav, kuid nii see polnud mõeldud ja Mr. Harris ei pidanud ka kunagi takerdujaid rumalamaks kui teisi. Ta lihtsalt püüdis ina hetke tõhusalt kasutada. Tema loengute ajal oli auditoorium alati üliõpilastest tulvil ja ka mina olin igal võimalusel kohal.

Oleksin meelsasti kuulanud loenguid veel nii mõneski aines, kuid ajapuudus sundis mind sellest loobuma. Rohkesti kaas-üliõpilasi käis prantsuse keele loenguil (professor Rudrauf), mis oleksid inglise filoloogile vägagi kasulikud olnud ning

professor oli tuntud väga hea ja huvitava õppejõuna, kuid polnud tõesti aega.

3.3 Proseminarid ja seminarid.

Proseminarid ja seminarid olid kõige huvitavamaid, meeldivamaid ja kasulikumaid töövorme filosoofiateaduskonna õpingute hulgas.

Selle töövormi käigus tuli igal üliõpilasel endal praktiliselt mõne antud teema kohta koostada iseseisev töö, mis esitati kirjalikult ning osa võtta jooksvast arutelust, vestlusest, mida suunas ning mille käigus esitas küsimusi õppejõud. Proseminarid ja seminarid olid iga õppeaine kohta arvuliselt ette nähtud, teemad aga määras õppejõud oma soovi järgi. Enne lõpueksamit pidid proseminarid ja seminarid olema tehtud, milla just, selles oli vabadus. Tuli aga jälgida teadetetahvlit, millal vajalik üritus toimub. Töövorm nagu juba nimetatud, oli huvitav ja selle käigus õppis lähemalt tundma kaasüliõpilasi, eriti aga õppejõude. Alamastme ainete ulatuses toimus proseminar rahvaluulest professor M.J. Eiseni juures, nagu eespool öeldud. Peale regivärsilise rahvalaulu analüüsis professor Eisen põhjalikult F.R. Kreutzwaldi "Kalevi-poega" ning näitas kujukalt eksimused rahvalaulu värsimõõdu ja keele suhtes. Peale iganädalase töö paari-kolme tunni jooksul auditooriumis tuli veel koguda ja üles kirjutada üks koolivihiku täis (so. 32 lehekülge) uuemat rahvalaulu ning bibliografeerida Rahvaluule Arhiivis 500 ^u viihikut rahvaluulet (rahvalaule, muinasjutte, mõistatusi jt.). See kõik võttis üsna palju aega, oli aga ülimalt huvitav. Rahvalaulud sain kirja panna oma emalt - ta laulis need mulle korduvalt ette. Ega need vist kõik rahvalaulud olnudki, kuid sellisel kujul nad rahvasuus olid liikunud ja neid oli mu ema nooremas eas sageli laulnud. M.J. Eisen võttis mu viihiku

meelsasti vastu. Mäletan tänini paljusid nendest lauludest: "Mets mühiseb ja pilved jooksvad rutust", "Atlandi ookeanil, kus lained laksuvad", "Kell üks, öömüts, kell kaks - karjalaps", "Lilla istus vangitornis", "Üks jahimees läks metsa", "Ma läksin metsa kõn-dima ja linnupesi otsima" jt.

Eesti ja maailmakirjanduses, mida samuti approbaturis õppi-sin, proseminari mäletatavasti ei olnudki, vaid pääses kohe eksa-mile.

Inglise filoloogias, mis mul oli õppeaineiks laudaturis, toi-mus proseminar professor Mutschmanni juures teemal "Geoffrey Chau-
cer". Lugesime autori kuulsaimast teosest "Canteⁿbury Tales" kat-kendeid vana-inglise keeles ja analüüsisime neid. Iseseisvaid re-feraate ei olnud vaja kirjutada. Teine proseminar toimus professor Ants Orase juures inglise kirjandusest. Arutlusel oli tollal kir-jandusmaailmas laineid löönud inglise kirjaniku Aldous Leonard Huxley romaan "Those Barren Leaves". Teost analüüsiiti ja arutleti Proseminari istungil, mis toimusid ühe semestri kestel (tõenäoli-selt 1930.a.) iga nädal 2 tundi. Ants Oras oli tuntud kirjandusala spetsialist, kiire, nõudlik ja irooniline. Töö tema juures oli vä-ga huvitav, kuid pingeline ja veidi liiga ärev. Lisaks jooksvale tööle tuli igal üliõpilasel esitada kirjalikult referaat õppejõu poolt antud teemal. Kirjutasin üsna ulatusliku ettekande teemal "Social and Political Satire in J. Swit's "Gulliver's Travels"". Töö oli vägagi keeruline, polnud mingeid abiallikaid kasutada; vastu see võeti. Muide, proseminaridest ja seminaridest osavõtu eest hindteid ei pandud, õpinguraamatusse tehti ainult märged - "ar-vestatud".

Seminar inglise kirjandusest professor Mutschmanni juures, mis mäletatavasti kestis kaks semestrit, toimus tõenäoliselt 1931/32. õppeaastal. Käsitleti uuemat inglise kirjandust, peami-selt 19. ja 20. sajandi silmapaistvamaid autoreid. Seminaritöö

teemaks oli minul "D.H. Lawrence and his Novel "Sons and Lovers"". Tööga oli professor üldiselt rahul, kuid noomis mind ebapiisava enesekorrektuuri pärast. Olin nii-öelda "hooletusest" korduvalt ära seganud omastavad asesõnad "his" ja "her"!

Nende saksa keele vanade murrete alal (Althochdeutsch ja Mittelniederdeutsch), milles mul oli vaja eksamid sooritada, pro-seminare ega seminare ei toimunud. Küll aga tuli mul osaleda pro-seminaris ja seminaris saksa kirjanduse alal. Proseminar kirjandusest germanistidele, samuti ka seminar, toimus professor Kurt Schreinerti juures. Proseminari üldteema oli "Friedrich Maximilian von Klinger". Teatavasti elas see Saksamaalt Venemaale tulnud mees pikemat aega Tartus, kus ta oli aastail 1803-1817 Tartu õpperingkonna ja ühtlasi äsja taasacatud Tartu Ülikooli kuraator. Vabameelne, oma kodumaal kirjanikuna tuntud ja Venemaal kõrgema sõjaväelase aukraadi omandanud kuraator suutis reaktsiooni Tartu Ülikoolist eemal hoida ning õppeasutuse tegevust igati toetada. Tema teos "Sturm und Drang" andis Saksamaal vabameelsele kirjanduslikule liikumisele nime ja Schilleri "Die Räuber" on "Tormi ja tungi" perioodi tüüpiline näide. J.M. Klinger kirjutas teose "Fausts Leben, Taten und Höllenfahrt", samal perioodil lõi J.W. Goethe oma teose "Urfaust", millest aastakümnete pärast sündis "Faust", tema tippteos...

Neid seoseid Klingeriga ja teiste "Tormi ja tungi" perioodi kirjanike vahel valgustaski proseminaris Kurt Schreinert. Esmakordselt kuulsin, et F.M. Klingeriga enam kui 5000 köitest koosnevat raamatukogu säilitatakse Tartu Ülikooli raamatukogus. Minul tuli koostada ettekanne, s.o. proseminari töö teemal "Fanny Tarnov und F.M. Klinger", olen aga unustanud, kes too daam oli ja mis suhted olid temal Klingeriga.

Proseminar F.M. Klingerist toimus ülikooli raamatukogus Toomemäel ühes väheldases õdusas ruumis. Professor Kurt Schreinert ja

üliõpilased istusid ühe suure ümmarguse laua ümber. Õppejõud tundus selles miljöös väga sõbraliku ja lähedase inimesena, kellega oli meeldiv huvitaval teemal vestelda.

Seminar germanistidele saksa kirjandusest toimus teemal "Theoder Storms Novellen". Theodor Storm (1817-1888) oli oma kirjandusliku tegevuse algul hilisromantik, hilisemal perioodil kriitiline realist, kuid ka tema realistlikest novellidest hõõgub mingit romantilist vaimu. Storm kasutab enamikus oma novellidest nn. raamjutustuse vormi ("Rahmenerzählung"). Alates juba oma ühe varasema jutustusega aastast 1849 "Immensee" ja lõpetades oma viimase ja kõige kunstiküpsema novelliga "Der Schimmelreiter" (Kimliratsur) 1888 eelistab autor sellist novellivormi. "Raami" annab teosele keegi erapooletu isik, kelle mälestused-meenutused moodustavad teose süžee. Jutustaja ise enamasti novelli tegelasena ei esine, kuid mõnikord siiski.

Professor Kurt Schreinert tutvustas meile põhjalikult Stormi isiksust ja loomingut. Mäletan, et minul tuli kirjutada ettekanne teemal "Die äussere Darstellung der Personen in T. Storms Novelle "Auf der Universität"" (1862). Töö võeti vastu, pälvimata erilist kiitust ega laistust. Üldiselt oli seminar Theodor Stormist väga elamuslik ja meeldiv.

3.4 Eksamid

Eksamid ja nendeks valmistumine oli üliõpilastele loomulikult väga pingeline periood. Mäletatavasti oli filosoofiateaduskonnas võimalik eksameid sooritada aasta jooksul neli korda - septembris, detsembris, jaanuaris ja mais. Igal eksamiperioodil oli enamikul eksameist veel kaks tähtaega mitmepäevase vahega, mis võimaldas valida endale sobivaima aja. Tõenäoliselt ei teinud ma ühtegi eksamit septembris, harva tegin mõne eksami jaanuaris. Peamiselt sooritasin eksamid mais ja detsembris. Üldse oli

eksameile soovijaid nendel tähtaegadel kaugelt rohkem kui septembris ja jaanuaris.

Eespool mainisin juba, et filoloogidel ei toimunud töö kursuste kaupa ega olnud ka ranget järjekorda eksamite sooritamisel. Oli ainult nõutav, et enne lõpueksamit peavad olema arvestatud kõik proseminarid ja seminarid ning tehtud kõik eelnevad eksamid ükskõik missuguses järjestuses. Mingeid eksamipileteid polnud, eksamite teemad olid ülimalt lakoonilised, ei olnud mingit ettevalmistamisaega. Niipea kui õppejõud eksaminandi välja kutsus, istus see õppejõu juurde laua äärde, ulatas oma õpinguteraamatu ning kohe algas küsitlemine õppejõu suva järgi - olgu siis teema algusest, lõpust või keskelt. Ka aeg ei olnud mingil viisil piiratud. On üldtuntud tõde, et professor Gustav Suits küsitles mõnikord üht üliõpilast 4-5 tundi. Inglise ja germaani filoloogidel kulus tavaliselt eksamil vastamiseks 20-30 minutit, lõpueksamil aga tublisti kauem.

Esimesel ja teisel ülikooliaastal valmistusime eksameiks enamasti kolmekesi - kaks minu klassikaaslast gümnaasiumist ja mina. Hiljem tegin seda üksi, kuid vahelharva, kordamisel, kui materjal oli üksi juba läbitöötatud, koos paari Tallinna neiuga või ühe pärnakaga. Igaks eksamiks valmistumisel töötasin endale, kogu materjali nii põhjalikult läbi töötada, et ei ole teadmistes ühtegi lünka. Mitte kunagi ma aga selleni ei jõudnud, ning kõhk-lusi ja hirmu oli iga eksami eel. Õnneks ärevus ja hirm haihtus, niipea kui ma eksaminaatori laua juurde astusin ja vastamisel olin rahulik ning kindel. Muidugi ei olnud mu vastused alati väga head, esines heaks (4) ja väga heaks (5) hinnatud eksamitulemusi võrd-selt.

Eespool mainisin juba, et loengute põhjal, kasutades veidi ka abimaterjale, valmistusime ladina keele eksamiks, samuti ka rahvaluule alamastme ulatuses eksamiks.

Õpetajakutsesteeksamitest olid head loengud koolitervishoiust koos praktikumiga, psühholoogia ja pedagoogiline psühholoogia ning pedagoogika ajalugu koos eesti kooli ajalooga tuli endale aga selgeks teha peamiselt kirjanduse abil. Vastavad raamatud olid filosoofiateaduskonna seminaris olemas. Loenguid saime kuulata ka germaani filoloogias gooti keele alal, kuid sellest jäi väheks, tekstid tuli läbi töötada raamatute põhjal.

Enamiku aineeksameid valmistasime ette raamatute, õpikute, sõnastike jne. abil, filosoofiateaduskonna õpperaamatukogus (nn. seminaris) või ülikooli raamatukogus Toomel. Nii sooritasin alamastme lõpueksami eesti ja üldise kirjanduse alal ainult kirjanduse põhjal, vastavaid loenguid parajasti polnud. Eksamineeris Johannes Semper, professor G. Suits kuulas pealt. Hinde sain mäletatavasti "4". Inglise ja germaani filoloogia eksamid tuli ette valmistada peamiselt raamatute abil, välja arvatud lektorieksam, millega kontrolliti üldist keeleoskuse taset.

Inglise keele lektorieksam toimus professor Mutschmanni juures, kuna lektor Peters oli vallandatud ja uut lektorit ei olnud veel leitud. Eksam koosnes kahest osast: kirjalikult tuli tõlkida umbes paarikümnerealine lõik "Robinson Crusoe" eestikeelsest tekstist inglise keelde, suuliselt küsiti veidi grammatikat.

Saksa keele lektorieksamil lasti kirjutada umbes vihkulehekülje pikkune diktaat ja vesteldi veidi igapäevase elu teemadel. Väga lihtne see polnud, sest professor Kurt Schreinert oli äsja Berliinist saabunud ja tema kõnemaneer erines tunduvalt siinsest, Baltikumi saksa keele omast.

Inglise filoloogidel tuli enne lõpueksamit sooritada eksamid foneetikast ja Shakespeare'ist. Inglise keele foneetika eksamil tuli kirjalikult transkribeerida kätteantud tekstilõik ning seejärel suuliselt vastata eksamineeri küsimustele. Vastavaid loenguid eelneval perioodil ei toimunud, valmistusin peamiselt kuulsa

foneetiku D. Jones'i õpiku "An Outline of English Phonetics" ja sama autori sõnaraamatu "Pronouncing Dictionary" põhjal.

Väga mahukas oli inglise filoloogidel eksam Shakespeare'ist. Kaheköiteline monograafia, mille autor oli Lee, sisaldas tohutult fakte nii kirjaniku elu ja tegevuse kui ka tema teoste kohta. Kuusa näidendit, mäletatavasti "Hamlet", "Macbeth", "King Lear", "Othello", "The Merchant of Venice" ja "A Midsummer Night's Dream" pidid olema loetud kommentaaridega. Iga nendes teostes esinevat vihjet, olgu see ajaloole, mütoloogiale või mistahes elunähtusele suunatud, tuli osata seletada. Muidugi pidi hästi tundma kõigi Shakespeare'i teoste süžeed, samuti tema sonettide ainevaldu.

Lõpueksam inglise kirjandusest oli lihtsam ja piirdus peamiselt inglise ja USA kirjanike ning nende teoste üldise tundmisega.

Germaani filoloogidel oli ülemastme ulatuses võimalus spetsialiseeruda kas keele või kirjanduse erialale. Kõigile olid nõutavad eksamid kahest vana-germaani keelest - need olid gooti keele ja vana-ülemsaka keel. Professor W. Wiget luges gooti keelt ja oli olemas ka vastav õpik. Vana ülemsaksa keele eksami sooritasin õpikute ja kirjanduse põhjal professor E. Kieckersi juures ja rohkem ma murdeeksameid ei kavatsenud teha. Oleks tulnud veel sooritada eksamid keskalamsaksa ja vana-saksi keelest (Mittelⁿiederdeutsch ja Altsächsisch), kui spetsialiseeruda puht keele alale. Mind huvitas aga kirjandus, ehkki selle programm oli tohutu suur. Olin saksa kirjandust üsna palju lugenud, alates juua algkoolipäevist. Saksa keelt olin õppinud III klassist alates ja mäletatavasti lugesin juua VI klassis saksakeelset ilukirjandust, peamiselt adapteeritud väljaandeid. Keskkoolis, Tartu Tütarlaste Gümnaasiumis, harrastati suurel määral klassivälist lugemist võõrkeeles. Igas klassis oli suur kapitäis huvitavaid noorsoo- ja seiklusjutte, Saksamaa väljaandeid. Meid oli põnev ja kerge lugeda ning gümnaasiumi vanemates klassides olin agar Tartu linna raamatukogu

kasutaja.saksakeelse kirjanduse alal

Germaani filoloogia lõpueksam, eriala saksa kirjandus, oli tõesti väga mahukas. See oli mu viimane eksam, sest kõik muud olin jõudnud sooritada ning detsembris 1933 üritasin siis teha lõpu oma õpinguile ülikoolis. Juhtus nii, et õhtul ja ööl enne saksa kirjanduse lõpueksamit oli suur lumesadu ja tuisk. Mu isa kes oli tollal kojamees, oli mõni päev varem maale sugulaste poole sõitnud ja mina täitsin tema asemel kojamehekohustusi. Tõusin öösel kell 4 ja asusin tänavat ja õue lumest puhtaks rookima. Õnneks lakkas ka sadu. Kella 7 paiku jõudsin tööga valmis ning kell 9 läksin eksamile.

Eksamitegijaid saksa kirjandusest ülemastme ulatuses oli peale minu veel ainult üks meiu, kes aga väga närvitses. Professor Schreinert küsitles meid mõlemaid korraga, s.o. vaheldumisi. Kui üks oli küsimusele vastanud, küsiti teiselt täiendusi, eriarvamust kirjandusteoste kohta jne. Küsitlemine, mis oli pigem sõbraliku vestluse laadi kui range eksam, kestis eham kui kaks tundi. Haaras see ju kogu saksa kirjanduse alates rahvaeeposest "Nibelungenlied", läks üle "Minnesingerite" ja "Meistersingerite", kolmekümneaastast sõda kajastava ülikuulsa Grimmelshauseni kelmi romaani "Simplicius Simplicissimus" ja loendamatute kuulsuste nagu Lessing, Schiller ja Goethe kuni 20. sajandi esimeste aastakümneteni välja. Mul oli veel nõutavaks eriteemaks Schiller, kelle teoseid tuli põhjalikult tundma õppida; autori draamateoseid olin lugenud kommentaaridega. Muide, sain Schilleri kogutud draamateoste kommentaaridega väljaande kasutamiseks meie gümnaasiumi direktorilt, eesti keele ja kirjanduse õpetajalt Jaan Roosilt. Raamatukogudest seda kodus kasutamiseks võimalik saada ei olnud. Peale lõpetatud värsidraamade sisaldas väljaanne ka poolelijäänud töid, fragmente. Oli huvitav ja üllatav, et Schilleri lõpetamata teos "Demetrius" käsitles venemaa-ainelist Vale-Dimitri lugu (Dimitri-Demetrius)... Schilleri teemal tuli mul vastata juba

üks. Mäletan, et lõpuks küsis eksamineerija, kas ma võin kujutleda Schilleri "Röövlid" õnneliku lõpuga. Vastasin, et minu arvates ei ole see mõeldav. Professor Schreinert ütles selle peale, et ometi on seda Berliini ühes teatris ka sel viisil lavastatud. Pika eksami lõpetas K. Schreinert lausega "Im Grossem und Ganzen haben Sie sehr gut geantwortet" ja pani mulle hinde "5".

See viimane eksam toimus 1933.a. detsembri teisel poolel. Ametlikult tunnistati mind ülikooli lõpetanuks jaanuaris 1934. Õpetaja kutse saamiseks tuli nüüd oodata, millal avatakse jälle didaktilis-metoodiline seminar võõrfiloloogidele. Teatavasti oli see õpetajate üleproduktsooni tõttu 1933/34. õppeaastal suletud. Nii oli minust nüüd tegelikult saanud ülikooliharidusega töötatööline.

Ülikoolidiplom ei andnud õigust õpetajaametiks ja filolooge ei vajatud ka ühelgi muul kutsealal. Olin viimastel õpinguaastatel üsna rohkesti andnud eratunde. Jätkasin seda tegevust ning tasapisi kasvas mu õpilaste arv küllalt suureks. Kujunes nii, et õpetasin peale inglise ja saksa keele ka üsna rohkesti eesti keelt. Tol ajal õpiti eesti keele grammatikat uute, peamiselt keelemneme Elmar Muuk'i põhimõtete järgi. Minu keskkoolipäevil ei olnudki korralikku grammatikaõpikut ega olnud ma varem midagi kuulnud käänd- ja pöörkondadest. Kolmekümnendail aastail andis E. Muuk (osalt koos E. Tedre ja ka K. Mihklaga) välja kooligrammatikaid eesti keele alal. Õpilased, kes minu käest võtsid inglise ja saksa keele tunde, palusid minult abi ka eesti keele õppimisel. Tegin asja endale ise selgeks ja õpetasin abivajajaid üsna edukalt. Mäletan, et raskemaid küsimusi oli käänd- ja pöördkondade kõrval õpilastele veel välde.

Olin ka tööbörsil registreeritud kui kõrgharidusega töötatööline. Kahel korral õnnestuski mul saada mõneks kuuks tööd nn. hädaabitöölisena palgaga 1 kroon 30 senti päevas. Arvatavasti oli see 1934 aasta kevadtalvel, kui mind kutsuti tööle Eesti

Kultuuriloolisse Arhiivi. See asutus töötas Eesti Rahva Muuseumi osakonnana samas, kus Eesti Rahvaluude Arhiiv. Kultuuriloolise Arhiivi juhataja oli Richard Kleisi abikaasa ning peale tema oli seal veel üks teine töötaja - mõlemad olid kõrgharidusega ajaloolased. Mind kui abitöölist õpiti esialgu tundma ning kui veenduti, et ma oskan küllaldaselt saksa keelt ja loen vabalt gooti tähestikuga kirja, anti mulle bibliografeerida Johann Köleri kirjavaheetus. Enamik kirju oli saksa keeles (gooti kirjas), vähesed eesti või vane keeles. Töö oli mulle väga huvitav - lugesin kirju suure põnevusega ja kirjutasin kartoteegi kaarte lühikese kirja sisu iseloomustusega. Sageli olid kirjad üpris pikad ja bibliografeerimise tempo ei olnud kuigi kiire, kuna lugesin kõike põhjalikult, kuid töö kiirus ei olnudki eriti oluline, küll aga täpsus,

1935.a. kevadel sain jälle tööbörsi kaudu "intelligentide hädaabitööl" teenistust. Nimelt korraldas pedagoogokateadlane ja kauaaegne koolidirektor (töötas Tartu Õpetajate Seminaris ja Tartu XV Algkoolis) ning ülikooli õppejõud Juhan Tork Eesti koolides nn. intelligentsite. See toimus kolmekümnendate aastate algul ja põhjustas üsna vastakaid arvamusi - poolt ja vastu. Testid koguti kokku Tartusse ja XV Algkooli ruumides töötas grupp inimesi nende läbivaatamise ja hindamisega. Testide hindamiseks oli "võti" ning hindajail tuli olla ainult väga tähelepanelik ja täpne, et vigu läbi ei lipsaks. Iga testitsüklil koosnes mitut liiki üksiktsüklitest, mis olid väga mitmekesised, nagu analoogia, valik, äratundmine, võrdlemine jne. Vastustes tuli kirjutada, alla kriipsutada, arvutada, joonestada jne.

Ka see töö oli äärmiselt huvitav, kuid kahjuks jätkus seda ainult paariks kuuks.

Kogu aeg olin jätkanud ka repetiitoritööd õpilastega, peamiselt keeltes, aga nooremate klasside õpilastega õigupoolest kõigis õppeaineis. Ajapikku olin saanud ka täiskasvanud, peami-

selt inglise keelest huvitatud õpilasi. Nii õpetasin inglise keelt mitmele "Postimehe" toimetuse töötajale, mõnele kolledžis õppivale noormehesle jne.

3.6 Didaktilis-metoodiline seminar

1934.a. septembris avati taas filosoofiateaduskonna juures didaktilis-metoodiline seminar. Soovijaid, õpetajakutse taotlejaid oli inglise ja saksa keele alal kaugelt rohkem kui vastu saadi võtta (kummagi keele alale ainult 8-10 ülikooli lõpetanut). Katsed olid üsna ranged; inglise keeles õnnestusid need mul hästi, saksa keeles aga jäin välja. Olin saksa keelega viimasel ajal vähem tegelenud ja repetiitoritööst väga väsinud. Ainult ühe keelega oleksin võinud ka kutset taotleda, mida mitmed ka tegid. Otsustasin siiski järgmisel aastal mõlemas aines uuesti proovida. Didaktilis-metoodilises seminaris õppemaksust, mis oli nüüd 120 krooni aastas enam ei vabastatud ja kahel korral ma maksta ei tahtnud, ega olnud see mul rahapuudusel ka võimalik. Nii siis püüdsin endiselt eratundide andmisega end ülal pidada ja vanemaid abistada. Koos väikese pensioniga, mida isa sai ja ühe sugulase majas saadud majahoidja ^{õeldaja} kohaga, j mille tasuks oli ilus kahetoaline köögi ja väikese rõduga korter, saime kuidagi, muidugi väga kokkuhoidlikult, ära elada.

1935.a. septembris sain mõlemal alal, nii inglise kui ka saksa keeles, didaktilis-metoodilisse seminari sisse. Algas huvitav ja intensiivne töö. Igal nädalal toimusid seminarid üldpedagoogikast ja didaktikast ning inglise ja saksa keele metoodikast. Pedagoogika ja didaktika seminari juhatas J.Tork, inglise keele eriala J. Estam ja saksa keele eriala E. Jaanvärk. Üldpedagoogika seminarist võtsid osa kõikide ainete õpetajakutse taotlejad - filoloogid, ajaloolased, matemaatikud-loodisteadlased jt., kokku 30-40 inimest. Inglise keele metoodika seminarist võttis osa 9

inimest, saksa keele seminarist 8, nende hulgas oli 6 osavõtjat mõlema, nii inglise kui ka saksa keele alal. Muide, kõik õpetajakutse taotlejad inglise ja saksa keele alal olid naissoost, pedagoogika-didaktika seminaris aga ka kümmekond meest. Nii et juba tugev feminiseerumise tendents.

Üldpedagoogika-didaktika seminaris käsitleti mitmesuguseid üldisemaid küsimusi, nagu didaktika põhiprintsiibid, õppeplaan ja programmid, õpetaja isiksus, õpilaste tundmaõppimine, teadmiste hindamine, õpilaste ja õpetaja töökoormus, klassijuhataja ülesanded, klassiväline töö jne.

Ei mäleta, et seminarist osavõtjail oleks tulnud referaate või muid ettekandeid pidada, kuid vestlused olid alati väga elavad ja põnevad. Hospiteerisime ka koole, kus jälgisime peamiselt klassijuhatajate tööd.

Inglise keele metoodika seminari juhatas Johann Estam, tuntud pedagoog ja koolide direktor, kes varem oli töötanud Pärnus, alates aga 1932.a. Tartu Ülikooli juures, peamiselt just inglise keele õpetamise metoodika alal.

Esmajoones hakkas J. Estam harima ja süvendama seminarist osavõtjate praktilist keeleoskust. Igal nädalal toimuvaks kahe-tunniliseks istungiks saime peale kohaltoimuvate harjutuste ka koduseid ülesandeid. Eriti palju tuli meil tegelda küsimuste koostamisega ja neile õigesti vastamisega kas mõne antud teksti või teema piires. Eks oligi küsimine-kostmine ju üks tähtsamaid metoodilisi võtteid inglise keele tunnis. Harjutasime ka õige intonatsiooni kasutamist nii lugemisel kui ka vestlustes. Muidugi kuulsime palju huvitavat aegade jooksul kasutusel olnud ja kasutatavaist meetodeist. Direktne ehk naturaalne meetod, tõlkemeetod ja näitlikustamine sõnavara esitamisel ja õpetamisel, aga ka testimeetod kinnistamisel ja kontrollimisel tehti meile selgeks. Olime ju seda kõike ka varem kuulnud-näinud, kuid ikkagi veidi ebamäärane

oli see olnud. Eks direktne õpetamisviis peaaegu täieliku emakeele väljaütlemisega on ju vanemaid võõrkeele õpetamise viise, kuid koolides kasutati seda üpris vähe ja harva. Meil valitses tollal peamiselt tõlkemeetod, sest võõrkeele õpetamine koolis algas küllalt hilja, alles viiendal õppeaastal. Eriti häid tulemusi annab direktne meetod kõige varajasemas koolieas. Huvitav oli kuulda Kanada professori Michael Philipp West'i sõnaraamatust, *milles on antud 24000 sõna ja mõistet* seletatud ainult 1490 sõna abil. Seega - olles omandanud 1490 inglisekeelset sõna, mis on välja antud eraldi trükisena, on võimalik ma nitud sõnaraamatut (ilma tõlketa, s.o. inglise-inglise) kasutada ja ~~aru~~ saada peaaegu igasugusest inglisekeelsest tekstist. Saime West'i sõnaraamatu ka osta. Seda võtet oli kasutatud peamiselt Inglise suurimal asumal Indias.

Saksa keele metoodika seminari juhatas Erik Jaanvärk, suure praktikaga pedagoog, kes tollal töötas Tartu Pedagoogikumis inspektorina (s.o. õppealajuhatajana) ja saksa keele õpetajana, olles samaaegselt ka ülikooli õppejõud. Väga põhjalikult töötas ta õige saksa keele hääldamisest, *alal* et seminarist osalejad omandaksid õige saksakeelse hääldamise (nn. "Bühnensprache") ja vabaneksid Baltikumi eripärast. Germaani filoloogidel ülikooli kursuses spetsiaalset foneetika eksamit ju ei olnud.

Metoodika võtteid käsitleti eriti rohkesti sõnavara ja praktilise keeleoskuse omandamise alalt. E. Jaanvärgi põhimõte oli, et iga õpitud sõna tuleb kohe ja pidevalt kõnekeeles kasutada - ainult sel teel on võimalik võõrkeele oskust omandada. Lugemistehnika, vestlus, küsimused-vastused, vanad ja uued võtted grammatika õpetamisel. Grammatika ärgu olgu reeglite tuupimine ja teooria omandamine, vaid teenigu praktilist keeleoskust. Esmakordselt kuulsime nn. "Gouin'i tegevusseeriatest". Saksa keeles on verbi pöördelõpud rohked ja hoopis raskemini omandatavad kui inglise keeles *aga* ning õpilased omandavad need kergelt just tegevusseeriatega abil. Muide, eriti sobiks see võte eesti keele pöördelõppude

omandamisel neile, kes eesti keelt võõrkeelena õpivad. Praktiliselt toimub tegevusseeriade kasutamine järgmiselt - üks õpilane saab korralduse "Steh auf". Õpilahe tõuseb oma kohalt ja ütleb "Ich stehe auf". Edasi "Geh an die Tafel?" "Ich gehe an die Tafel". "Nimm die Kreide." "Ich nehme die Kreide." "Schreib das Wort "schnell"." "Ich schreibe das wort "shcnell"." jne. Nii kõik pöörded. Klassis on elevust ja liikumist ning õpilased tulevad tööga hästi toime ja omandavad kõik verbi pöörded kergesti (nagu du, er, sie, wir, ihr, ...).

Mõlemate metoodikute juhendamisel hospiteerisime Tartu keskkoolides üsna arvukalt võõrkeelte tunde. See oli äärmiselt huvitav; igale nähtud-kuuldud tunnile järgnes selle arutelu, kui võimalik, siis koos tunni andnud õpetajaga. Käisime peaaegu kõigis Tartu gümnaasiumides, s.o. 8.-11. õppeaasta, tolleaegsetes I-V klassides. Mitmes Tartu gümnaasiumis nägime suurepäraseid võõrkeelte tunde. Eriti on meelde jäänud õpetaja M. Kreutzbergi tunnid ENKS Tütarlaste gümnaasiumis inglise keele alal ja E. Jaanvärgi saksa keele tunnid Tartu Õpetajate seminaris.

Ka meil, seminarist osavõtjail, oli võimalus veidi õpetajapraktikat saada. Tuli leida mõnes Tartu gümnaasiumis võõrkeele õpetaja, kes nõustus seminarist osavõtjat oma õpilastega paar tundi praktiseerida laskma. Ning siis, metoodiku ja teiste praktikantide juuresolekul toimus nn. proovitund. Kui proovitund õnnestus, oligi õpetaja kutseeksam sooritatud. Kui paljud meist, 16 seminarist osavõtnute hulgast, proovitunni andmisega 1936.a. kevadel toime tulid, seda enam ei mäleta, aga kaugeltki mitte kõik. Ka mina ei saanud veel õpetajakutset kätte. Olin kogu aeg, paralleelselt õpingutega repetiitorina, eratunniandjana edasi töötanud. Mul oli õpilasi üsna arvukalt ja kuigi Tartus eratundide eest võrdlemisi vähe maksti - üliõpilasi, kes odavalt tunde andsid, oli aga siin palju - teenisin üsna korralikult umbes

70-100 krooni kuus. Just kevadtalvel ja kevadel oli tunnivõtjaid kõige rohkem. See oli üsnagi pingeline tööja kuna raha oli hädasti vaja, otsustasin oma proovitunnid jätta sügiseks - mõlemat ma poleks jõudnud, s.o. valmistuda proovitundideks ja ise eratunde anda. Ülikooli õppemaks didaktilis-metoodilises seminaris oli 120 krooni. Selle raha olin laenanud nn. "Bergmanni abiraha" valitsuselt, sest seminaris õppemaksust vabastamist ei olnud ette nähtud. Raha oli mul vaja ka elamiseks, eriti aga riietuseks, kuna kõik olemasolev oli vana ja kulunud. Nii siis jäi mu õpetajakutse kättesaamine 1936. aasta sügiseks ja lootus õpetajakohta saada nihkus veel edasi - 1937 aastale. Tartusse polnud niikuinii lootust kohta saada. Kui paljud meie võõrfiloloogide didaktilis-metoodilisest seminarist osavõtjaistmeid oli 16 nagu eespool märgitud- oma proovitunnid 1936.a. kevadel ära suutsid anda, seda enam ei mäleta. Sügisel sai Tartus, umbes poole kohaga, saksa keele õpetajakandidaatidest teenistust ainult üks. Inglise keele alals sai üks koha Paidesse ja kaks koha Tallinnasse. Teised jäid kõik ootele, lootes kuskil ikka midagi leida.

Mina jätkasin oma repetiitori- ja eratunniandja tegevust ja andsin proovitunnid ära alles 1937.a. veebruaris. Nii oli mul siis õpetajakutse saamist tulnud oodata tervelt 3 aastat; ühel aastal ei olnud vastuvõttu inglise ja saksa keele alal üldse, hiljem takistas kodune kehv majanduslik olukord end täie jõuga õpingutele pühendamast. ^{alles} 1937.a. 1. augustist asusin oma esimesele õpetajakohale Viru maakonda Väike-Maarja gümnaasiumi.

